

բար պիտի տար մեղնաեւ հեղինակին վաւերական անունը Սյն կարեւոր հարցը լուծելու համար ուրիշ միջնորդ չունիք հայ մատենագրութեան մէջ, կարելի է սակայն ենթադրել թէ հայ հողի վրա խնդրոյ նիւթ մենութեան հեղինակը կը համարուեր ծանօթ Ազոմպիոդորոս զայ պատացուցեան գժուարմին չէ: Ինչպէս յայտնի է Յովհ. Արտանելու Ալբախամելին ստորագութեան մէկնութիւն մը յօրինած է, որ հասած է մզի գր. Տաթ եւ աւցւոյն իմրագրութեամբ. Որունեցի իւր մէկնութեան մէջ շատ անգամ յառաջ կը բերէ Եղիշյի ընծայուած մէկնութիւնը հեղինակն համարելով զիդոմպիոդորոս՝ Արիստոտելի մէկնութիւնը. ուսափ կընար գիտանալ Արտանեցին այս անունը, բնական է որ իւր օրինակը ամբողջ զական էր եւ հետեւաբար իմրագրին մէջ կը գտնուէր Ազոմպիոդորոս անունը իրեւ հեղինակ մէկնութեան: Թէ Ազոմպիոդորոսի մը թարգմանութիւնը գյուղթիւն ունէր, զայ կարելի է իմանալ Գ.Բ. Մագիստրոսաւն, որ առ վարդապետն Սարգսն կը գրէ՝ “Բայց գտեալ մեր իսկ ի հայ Եղունք գրեալ թարգմանացն” զգիր Ազոմպիոդորոսի, զօր Դաւիթ յիշտառէի, կարի յոյժ պանչելի եւ հրաշալի բանաստեղծութիւնն ամակաւասարի կ վերայ ըոլըր իմաստասիրական բանից (Հրատարակութիւն կոսա անեւանց, Էջ 66), որչափ Կ'երեւայ Գ.Բ. Մագիստրոս առջևն ունէր Ստորոտ ութեանց այն մէկնութիւնը, զոր Յ. Որունեցի կը գործածէր իրեւ հեղինակութիւն Ազոմպիոդորոսի (Պредисловու, Էջ I - III) Հայ մատենագրութիւնը գժրախամար ուրիշ տեղեկութիւն չէ պահած մզի այս կարեւոր ինդիրը վերջնականապն որոշելու:

Խենացիք, ոսպ պէտք ենք ըլլալ որ գնէ ունիր մէկնութեան յոյժ նախանձութիւնը, որ հայ թարգմանն թեան հոգուն թափանցել կուտայ՝ մատենաշելով մզի հայուն առանձայտական թիւները՝ թարգմանութեան արուեստին որպատութիւնը, ճեռագրին պակասները, ետեւ առաջութիւնները, բնագրին յաւելուածներն ու հետաքրքրական շեղութերը եւ ի վիճակի կը գնէ զմէզ յօւնական թարգմանչին բառագանձը համեմատութեամբ միայն ուսումնասիրել ու լրսաւորել. առ այս մեծ գիւրութիւն պիտի ընծայէ արդէն բանասէրներուն Մանանդէ եանի ամէն գովասանքէ վեր համեմատութիւնը, որ միակ զարդն է բնագրին տակ զետեղուած թանկագին ծանօթագրութիւններուն. յոյն բընագրին հայուն հետ համեմատութեանէն բնականաբար շատ բան կընար ուղղագրել Հրատա-

րակից, որ եւ իրօք ջանացած է ըստ կարի գոհացում տալ այս ծանր պահանջմբն ընդհակառակն ցաւով միայն ստիպուած ենք ըսել թէ բնագրին ետեւը զետեղուած անծանօթ բառից ցանկը շատ համառօտ յօրինուած է (Էջ 150-5), զայ առնուած են բառեր, որոնց գյութիւնն անհրաժեշտ էր ցանկին անթառամ յարգ ու անանց գործածութիւնն չնորհելու. Հրատարակչին առամձիք “անծանօթ բառերուն շարքին մէջ ցանկալի էր հանդիպիլ գոնէ “այսպէսարար Էջ 101 — (առաջդեռ, Էջ 2, 81) — առաւելաբնայիթ, Էջ 94 — բանասեցող, Էջ 27 — բարեխնանմին թիւն, Էջ 43 — բացալինիմ, Էջ 95 — զնաց առնում, Էջ 4 — եռածանապարհ, Էջ 6 — երեքփաղառական, Էջ 71 — յարաշեշտողոր, Էջ 47 — ներգրաւոր, Էջ 30 — ներշոնչ, Էջ 15 — ներշնչաւոր, Էջ 74 — ներպառեալ (ներպարառեալ?), Էջ 102 — ունայնաշըրիմ (?), Էջ 34 — սրսկարան, Էջ 25 — վարականամ, Էջ 94 — վերնաւգեայ, Էջ 11 — տաղաւարական, Էջ 28 — տաղախատացութիւն, Էջ 75 — ցղակ, Էջ 16 — եւայշի նորգացն բառերուն, զորնց ի զուր պիտի որունեկ հայկազեան բառգիրքի մէջ: Աւելի խրնամօք աշխատասիրուած է սակայն “յատոկ անուանց ցանկը (Էջ 156 — 175), որ իւր սենակին մէջ միակ օրինակ կընաց հանդիսանալ ապագայ հրատարակութեանց յատուկ անուններուն ցանկն յօրինելու. ուրեմն արժանի է մասնաւոր մտագրութեան եւ առանձին գնահատման:

Մանան դէ անի հրատարակութիւնը կը կազմէ Պրոֆ. Մատի խմբագրութեամբ կազմուած “Հայ-Ալբական մատենաշարունի առաջին համարը, որուն յօյս կը տրամի յաջորդել կարգութիւն քան զիւն հետաքրքրական ու կարեւոր գրութիւններ հայ ու վրացի գիւռաններու աշխատութեամբ: կը մաղթենց յաջորդութիւն եւ յարատեւութիւն:

Հ. Ա. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՀՄԽՆԾԱՆ ԱԶԳԱԿՐԱՆԱՆ ԺՈՂՈՎԱԺՈՒՀ ՀԱՅՈՐ Հ: - Հայ բարբառապիտութիւն. - Որուազիծ եւ զամալութիւն հայ բարբառների (բաթեապահտական բարտէսով): Գրեց Հ.Բ. Ամառան. Մոսկուա-Նոր-Նախիչենական Ենթական 1912: Կին 1 և. 25 կու. (Յ Ֆո.):

Լեզուարանութեան համար շատ կարեւոր ձեռնարկութիւնն որ ընդլացնումն է աւելի հեղինակին նոյն նի, թիւն վրայ գաղղիկնեն հրատարակածին իրաւամբ արժանացաւ թէ եւրոպացի դիւնոց եւ թէ աղջային բանասիրաց

բարձր գնահատմանը՝ Գործերին յօրինուածութիւնը եւ նիւթին որպիսութիւնը գիրըը նախացընելու ամէն գժաւառութիւն կը քրանայ. Թերթիս մէջ սկզբնագրին վրայ արդէն ընդարձակցին խօսուած ըլլալով մանրամաննութեանց իննալու հարկ չենք տեսներ:

Ներածովթեան մէջ (էջ 1—24) կը խօսի Հեղինակն բարբառագիտութեան ամէնէն կարեւոր հարցերուն եւ այն պայմաններու վրայ, որոնց համեմատ շինուելու են բարբառագիտաշկան ուսումնասիրութեանց ծրագիրները, մանաւորաբար շատ հետաքրքրական է գասական եւ արդի հայերն լեզուի մէջ եղած տարբերութեաց յօրինուածական յառաջիրնութիւնը: Ներածովթեան կը յաշորդէ Հայոց բնակավայրերու եւ բարբառներու ճիշգան բաժանումը: Մտաղորդթեան արդանի է երեք ճիշգի զանազանութիւնը՝ ասկայն ՈՒՄ եւ ԱԼ ճիշգն համար ըրած առաջարինութիւնը՝ մեր կարծեաք աւելցող է. մինչեւ Ծիմայ ամէն բանասէր Արեւելեան կամ Ռուսահայ բարբառ ըսած ժամանակն ՈՒՄ ճիշգը կը հասկնար եւ Արեւելեան կամ Ցամակահայ բարբառը լը ճիշգը անոներու որոշողութեան մէջ մանականներու վրա խօսք չ'ըլլալու Գրիսու մարմինը կը կազմէ թուով 102 հայ բարբառը ուսումնամարդութիւնը, ասոնց Ճշշունիք գտաւողութեան համարական մաս մաս նմիշներն եւ լեզուամանօրեն հնարաւոր քննութիւններն շշափելի կ'ընեն հեղինակն բազմարդիւն վաստակը:

Ուսումնասիրութեամբ սակայն հայերն լեզուի եւ մանաւորաբար հայ բարբառներուն ոչ թէ վերնական քննութիւնը եղած է, այլ հնարաւոր սահմաններու առաջն եւ ընդհանուր որոշումն: Այս ձեռնարկը յառաջացընել կը մաղթնենք յարդ. հեղինակնեն:

Հ. ՎՐԹԱՆՆԵՍ ԱՊԻԿԱԿՈՒՅՑՆԱՆ

ԱՅԼԵԿԱՅԻՔ

1. “Այլաբանական պատկեր մը:” — Անիսոնջ Դր. Թորգոմեանն է դարձեալ, որ “մէջըշկամթեան պատմութեան գաղղիական ընկերութեան անդեկագրին մէջ (Bulletin de la So-

ciété française d’Histoire de la Médecine, Paris, XI. Nr. 7, p. 422), այս անուամբ յօդուած մ’ունի: Այս անդեկագրին արտապութեան օրինակ մը “Հանդէսի, խմբագրութեան դրամ ըլլալով, հաճոյք կը զգանք մանկանան նկարագրելու այս պատկերը, որուն կիշէն եթէ սոյնութեամբ ապուած է, այսինքն առանց լուսանկարի տօւուշեի, գեղցիկ կոչուելու շափ յաջող նկար մըն է:

Բայց պատկերին գեղեցիկութիւնն չէ որ մեր ուշադրութիւնը կը դրաւէ, այլ այն խորհրդաւոր մաքըք, որ կը պարգևե այս պատկերն իւր — այլաբանական երեւյթը: Հիւանդանոցի համար նկարուած պատկեր մը չէր կրնար աւելի գեղցիկ ու յարմար տօնի մ’ունենալ, քան այն միշ անփոխի, միշտ ստոյգ: Դարերու ցանններուն մէջն բարձրաբարբառա գողող այն ճշմարտութիւնն, թէ տառապեալ մարդկութիւնն իւր սփոփանքը կը գտնէ կրօնասէր օրտսեր ....

2ենք ուզեր այս մեր վարկածին արդարացի ըլլալն ապացուցանելու աշխատիլ, վասն զի ակնյառանի է, թէ մանաւանդ մեր ազգին մէջ տառապեալ հայութեան սփոփիչներն եղած են հաւատաւոր, բարեպաշտ, կրօնասէր մեր նախնիք, որ խօսքէ աւելի գործով սփոփիչը արուեստը զիտէն: Մշանցնեաւորել ուզած է կարծեն այս ճշմարտութիւնը “Տէր Ստեփան, նուրիելով այս պատկերն իւր տնտեսած հիւանդանոցին:

Վասն զի այս նկարը, ունի ուրիշ մեծ նշանակութիւն մը, զօր ի վեր հանած է Դր. Թորգոմեանը. բարերարներն “հասարակ մահկանացուներուն, զասակարգին չեն վերաբերիլ, գոնէ վերի հարգին միջնորդ, նոյնպէս մարդ շարքին միջնորդ՝ ապահովագութեան մէր” կը ներկայացնեն: Բայց բոլոն պատկերին վրայ շխսած մատացոյց կ'ընէ Դր. Թորգոմեան ուրիշ պարգայ մը զօր անտարբերութեամբ կարգալ անցինլ անհնարին է.

“Ընկիւն մը մողուած եւ փոշեթաթախ հետակրոյս կրուուած, այս պատկերը գտեր հաներ է մէտաղ նիքը 1906ին: Այս գժմախա պարգան է, որ անուր խորհրդածութեանց կ’առաջնորդէ զմեզ, վասն զի քաջալերիչ չէ արուեստին պահպանութեան տեսակէտով, քաջալերիչ չէ նաև բարերարներու համար, որոնց բարեգործելուն նպատակն չէ ապահովագութեանցներու դէղերու տակ թաղել արուած նու-